

УКРАЇНСЬКИЙ • ЦЕНТРАЛЬНИЙ • КОМІТЕТ

*
**ДЕНЬ
УКРАЇНСЬКОЇ
КУЛЬТУРИ**

В

ВІДДІЛ • КУЛЬТУРНОЇ • ПРАЦІ

UKRAINISCHER HAUPTAUSCHUSS
SCHRIFTENREIHE DER ABTEILUNG KULTURELLE BETÄTIGUNG Nr. 1.

TAG DER UKRAINISCHEN KULTUR

MATERIALIEN UND WEISUNGEN

KRAKAU 1943 LEMBERG

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ
ВИДАННЯ ВІДДІЛУ КУЛЬТУРНОЇ ПРАЦІ ч. 1.

ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

МАТЕРІАЛИ ТА ВКАЗІВКИ

КРАКІВ 1943 ЛЬВІВ

Друкарня
Укр. Акад. Наук,
Львів, Постгассе 11.
45 — КZ. 40431.

СВЯТО УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Всеноардною традицією, встановленим звичаєм, увесь український народ Галицької землі від кількох десятків років щорічно святкує у місяці грудні „День Української Культури“. Рік-річно в свяtkовій хвилині приводить він на тямку все те, чого добився працею своїх поколінь упродовж цілих століть своєї історії.

Таким чином, місяць грудень став в історії нашого національно-культурного розвитку, в історії розвитку наших матеріальних і духових багатств — місяцем творчих підсумків усього того, що ми досі осягнули на всіх ділянках нашого життя. Бо саме у грудні пропам'ятного 1868 року, отже в цьому 1943 році буде рівно 75 літ, — як наш народ у Галичині, по цілих десятиріччях панщини, кромішної тьми, незнання, безпросвіття і культурного занепаду, — діждався заснування першого у нас Товариства „Просвіта“. А це товариство стало справжньою духововою матір'ю народу, що, працею кращих вибраних одиниць і співпрацею цілого народу, вивело нас на шлях поступу, знання, науки, на шлях культури. Бо щойно із заснуванням оцього першого у нас освітнього товариства, років тому 75, — ми справді відродились, справді усвідомили собі: хто ми, яке наше минуле та до якого майбутнього маємо прямувати. Таким чином, оця саме „Просвіта“, що стала матір'ю усіх наших культурних, суспільних і національних починів, а відночас і матір'ю сьогоднішніх Українських Освітніх Товариств, заснована в грудні 1868 року, рік-річно обходить своє свято, що є водночас святом усього українського народу.

Та, щоб якслід з'ясувати собі, в чому вага сьогоднішнього свята, в чому саме суть цього свята, Свята Української Культури, — необхідно нам поглянути в наше минуле, придивитися близче до нашого історичного шляху, яким прямував український народ до своєї обітованої землі і якого діла доконав невтомним трудом своїх поколінь.

Культура українського народу прадавня, як і вся його історія. Поселившись на багатих плодючих землях, що —

за словами нашого літописця — „медом і молоком текли“, український народ, обдарений великими уздібненнями, у ході століть витворив незміrnі багатства матеріальні й духові — витворив високу культуру, яка своїм розвитком перевищувала культуру західної Європи. Німецькі подорожники, років тому кількасот, чудувалися величі Києва, де було 8 торговиць і 400 церков. За словами угорського короля — не було на заході кращого міста від Володимира на Волині, а колишні польські князі до Київських Золотих Воріт поспішали так, як західно-європейські володарі до воріт Риму.

Українське мистецтво княжої держави вражало всіх своїм блиском і пишнотою. Руками українських майстрів будувались чудові церкви, пам'ятники, величні будівлі, розмальовувались невимовної величі ікони, а повсякчасним зразком тієї високої майстерності був Київський Софіївський Собор — найбільша й найбагатша будова нашої княжої доби.

А поруч майстрів долота, пензля чи рильця, — здавені давна були в нас і неперевершенні майстри пера — натхненні співці, як той безіменний творець, що створив незабутню поему нашої давнини, доброгоцінний самоцвіт українського письменства — „Слово про похід Ігоря“, — безсмертний твір, якому не дорівнює ні один інший з того часу.

А в парі із цим, на просторих степах України будувались величні городи, виростали місці валами й укріпленнями твердині, що ними густо була засіяна наша Галицька земля — дідизна князів Ярослава Осьмомисла, Романа та короля Данила. Червень, Пліснеськ, Ярослав, Перешиль, Звенигород, Бужеськ, Белз, Холм, Теребовля, Галич і багато-багато інших — ось живі ще, хоч і призабуті свідки, що колись значили більше, як не одна фортеця Європи. А в тих городах жило українське лицарство, виростав стан дружинників, міщан і купців, що торгували з державами близького сходу і культурного заходу, сонячного півдня і суверої півночі.

Добробут, багатство — ось що було підставою тодішньої культури, що пишним цвітом цвіла нам на гордість і славу. А водночас творилася і розвивалася культура широких народних мас. Завжди чистий і охайній, завжди закоханий в красі — народ наш творив чудові пісні, в яких величав сили природи і всі почування душі, всі переживання свого життя: колядки і щедрівки, веснянки і купальні пісні, обжинкові і весільні, сирітські, бурлацькі, — а в них ціле багатство краси, ніжності і сили, пестощів і кохання, усе, чим лише людина може жити. Розумний і розважливий, а з цим зарадливий і дотепний — творив наш народ казки і приказки, в яких передав усю свою мудрість, увесь свій досвід і знання. Закоханий у красі і в природі, в якій завжди бачив доцільність і гармонію, — створив наш народ чудові вишиванки і гапти, ткав пишнобарвні килими, різьбив у дереві і в металі, писав

розкішні райдугою барв і ліній писанки, що вславили його ім'я по всьому світу.

Так жив, ріс і творив наш народ, так будував свою культуру розумом, серцем і душою. І, хоч над ним прокочувались світові бурі та завірюхи, хоч дні слави і величі чергувались у нього з хвилинами горя і відчаю, — він жив і творив. Не зламали його ні кочові борди, ні турецька кормігга, ні польська неволя, ні московське ярмо, не зламали його ні насильства панщини, ні свавільства шляхетчини чи тиранія большевизму, — він ріс і розвивався і до загальної скарбниці всеукраїнської культури все і все додавав щораз кращі зразки творчості свого невмирущого духа.

А коли тепер поглянути на наш дорібок — ось тут, на нашій землі, — землі зрошеній потом і кров'ю нашого народу, коли придивимося до наших здобутків, нашої культури, то не без гордості можемо сказати, що в загальнонаціональній скарбниці української культури — ми, галичани, маємо теж свій поважний вклад. Безпереривно йдучи в парі з братами на сході, не зважаючи на всі історичні хуртовини, що прокочувались над головою, наш народ на Галицькій землі творив усе нові здобутки. Задивлений у наше славетне минуле, в його силу й могутність, задивлений у культуру цілих століть — наш народ завжди йшов шляхом поступу. Навіть у хвилинах найбільшого відчаю — він зумів розбудовуватись і кріпшати на силі. Втративши свою державність, а в парі з цим і щонайкращі передові верстви свого народу — бояр і шляхту, українська народна маса в Галичині була тим єдиним заборолом українства на цих землях. Ані панщина, ані брак проводу — не зламали народу. По цілих століттях занепаду і знесилля піднявся наш народ, наче скований титан, і, скинувши з себе кайдани духа, взявся за діло свого відродження.

На руїнах завмерлого, здавалося б, життя — виростає могутня твердиня духа, Просвіта — щоб, ставши на сторожі минулого, творити нову відроджену культуру для прийдешнього. І знову наш народ, на подобу княжих дружинників, ніби до бою, лавою стає до праці над самоосвітою, над національним самопізнанням, над розбудовою свого господарського, економічного і національно-культурного життя. Досить поглянути на 75 пройдених років нашої історії, щоб побачити наш невпинний ріст. Школи, дитячі садки і притулки, освітні, культурні і тіловиховні товариства, ціла мережа української кооперації і торгівлі, цілі кадри української інтелігенції сіл і міст, цілі міліони українських книжок, газет і журналів — ось реальні здобутки нашої праці, ось висліди розбудови нашої культури за такий невеличкий протяг часу.

І коли ми сьогодні — в День Української Культури — поглянемо на наші осяги і здобутки, поглянемо на стан нашої

культури, то не без гордості можемо ствердити, що маємо велику і багату культуру, — культуру, створену важкою і мурявиною працею сотень поколінь, — культуру, що є, була і буде виявом душі українського народу. І доки житиме український народ, доти існуватиме і кріпшатиме українська культура. Зберігати її, поважати й любити минуле та розбудовувати сьогоднішнє, не дати пропасти, хоч би найменшому її проявові, — наш святий обов'язок перед історією.

Тож хай оцей день — День Української Культури — буде для нас великим святом, святом великої пошани минулого і святом розбудови майбутнього для досягнення кращої спільноти усім нам Меті.

Мирослав Семчишин

НАША КУЛЬТУРА

Багато в нас говорять про культуру, та не всяк тямить гаразд, що воно таке, в чому культура проявляється. Нераз людина й розуміє, та все ж і не схопить усього. А річ це не така важка — проявляється культура у всьому: у думанні людини, як би то життя собі краще владити, щоб жити було вигідніше й корисніше і для себе, і для других; і як одягтися, щоб для ока було приємно; як повеселитися, забавитися, щоб ті забави та веселощі були пристойні, не збуджували гидоти; як прикрасити своє житло, щоб було скрізь і чисто і гарно; як поводитися, щоб та поведінка була звичайна, не груба, і далі — як би збагатити своє знання науковою, як виявляти словом свої думки, і так далі. І коли вживати окремих слів, то до культури людини й народу належать усі народні звичаї, спосіб будувати свої хати та прикрашати садиби. До культури належать також наука, рівень освіти, письменство народу, належать народні пісні, належить театр і всякі духові розваги, належить танець, належать будівництво, малярство, належить різьбярство, одне слово — мистецтво. Ще коротше: все, що творить людська думка, все, чим і як виявляється почуття в людини, — все це становить його культуру. І культура народу проявляється в думках народу, в його почуваннях і у виявах і думок і почувань тих назверх.

Ось ми говоримо: чим який народ давніше над усіма цими справами думав, розвивав їх у себе й далі розвиває, тим культура в цього народу старіша, і чим більше добра цього який народ має, тим культурою він багатіший. А як багатіший який народ на культуру, тим більша йому у світі повага, тим більше в світі його значення, і тим і його доля краща. Та ще воно в світі так, що один народ від другого переїмає — і так збагачує свою культуру. І як перебирає від другого більше, але того, що добре, що гарне, що корисне, —

то для нього краще. Справа в тому, що кожному хочеться жити вигідніше, легше, веселіше, а все це дає саме — культура, культурне життя. А проте в кожного народу, хоч він і не відгороджується від інших народів, бо тепер уже й відгородитися годі, — є щось таке своє у культурі, своєрідне, щось таке, що його відрізняє і в поведінці, і у звичаях, і в способі владживати своє життя, а то й висловлюватись, — і тоді ми говоримо про своєрідну, свою власну культуру. І треба знати, що в цілому світі кожний народ дорожить своєю культурою, те своє власне в ній викликує в нього пріємні почування, такі, що від них робиться то тепло на душі, то навіть зроджуються і гордощі в серцях. Це останнє проявляється найбільш тоді, коли найдешся між чужими. Отак у німця, як йому заграють його вальса, серце б'ється живіше, мадяр, як почує свій чардаш, пускає блискавки з очей, а наш чоловік, як йому в Америці затанцють голпака, а чужинці заплещуть у долоні, бо наш танець ім подобається, — стає гордий і, хоч нераз і байдужий до своїх справ, відчуває щось таке в серці, що його відриває від буденщини. Та це буває не тільки з танцем, а з кожним, своїм культурним явищем.

*

Коли говоримо про давнину культури, то нам, українцям, нічого соромитись перед іншими народами. Ще довго — довго до заведення християнства на Україні у нас був уже вироблений здавна спосіб життя, люди будували собі садиби, вигідні, добрі, теплі, і мали вже своє господарське знання, сипали оборонні вали, з яких захищали і себе, і свій добуток, мали зброю, вже в них вироблена була своя поведінка, що треба слухатися старших у роді, а як уже над землею став правити князь, то щораз більше між народом закорінювалася думка, що він усіх людей захисник, що його треба слухатися, поважати, любити. Про культуру тих давніх часів кажуть нам, із одного боку, дещо наші старовинні пісні, колядки та щедрівки, що їх тепер іще наш народ співає в часі від Різдва до Водохриців, — та тільки в них уже багато попереплутувалося і ми не все вже в них гаразд розуміємо. А то ще багато дечого можемо довідатися з розкопів, що їх уладжують наші вчені скрізь там, де додумуються, що можна найти сліди старовинної культури на наших землях. Тут кожний знахід, кожна дрібничка має свою вагу. З усього цього вчені роблять свої висновки про те, що думали й почували в тих дуже давніх часах наші пращури, про те, яке було їх життя, яка була їх культура. А всі дотеперішні досліди кажуть нам, що, коли порівняти культуру наших людей із того часу з культурою інших тодішніх народів, то вона в нас стояла високо.

Те саме треба сказати і про історичні часи, себто про такі, про які ми маємо вже писані джерела. За наших князів, що дуже дбали про те, щоб народові добре жилося, щоб мав він значення у світі, — культура дуже піднеслася. І своя власна, і запозичена від чужих народів — і зо Сходу, і з Заходу. Наші князі були у зносинах і з одним і з другим, але ж найбільш таки зі Сходом, з далекою Персією та з тодішньою Грецією. А що остання вважалася тоді за дуже культурну державу, там процвітала наука, мистецтво, там будували чудові церкви, палати, там були свої школи, а монастирі розсівали освіту по всій великій країні. Все це, чи так просто, безпосередньо, чи посередньо через балканські країни, головно через Болгарію, переходило до нас і поволеньки приймалося. Але ж приймалося так, що вже те чуже причинялося до наших звичок, до нашого способу думання, до нашого розуміння та почування. Те, що нашим пращурам, нашим князям видавалося не дуже для нас придатним, чи жорстоким, чи незрозумілим, — наші передові люди відкидали, а брали тільки те, що підходило для них. Ось, наприклад, у Греції виставляли нераз і за дрібні проступки величезні, нелюдські карти, — наші князі, чи їх дорадники все це злагіднювали, закони укладали людяніші. Сам князь, як ось Володимир Мономах, давав усім людям себе за приклад, як поводитися, а поводився він людяно, маючи перед очима тільки добро людей, добро рідного краю, добро землі української.

За княжих часів на Україні розвинулось дуже високо письменство. Люди, за прикладом князів, полюбили книги, по монастирях учені ченці переписували різні писання, самі писали всякі твори та переписували їх, щоб більше людей могло з них користати. В тих часах будували гарні будинки, головно — князі ставили чудові церкви, при чому дерево замінюювали камінням, наші малярі прикрашували гарними малюнками божі храми, різьбярі виточували в них прикраси. Багато з того всього позберігалося й досі, правда, порозбиване, поторощене, позабілюване валном, а то й поперебудоване, — але ж залишилися сліди всього того мистецтва і вчені не находять слів похвали для нього. В тих часах, коли наші найближчі сусіди потопали ще в кромішній темності (Московщина) або були напівтемні (Польща), в нас уже процвітало письменство, поширювалася наука, розвивалося мистецтво. З усіх усюдів з'їжджалися до наших міст, до Києва, до Галича — чужинці, подивляли красу наших городів, величали багатство наших людей. Володарі далеких земель радо дружилися з нашими князями і за честь велику собі мали, як їх приймали в родину — українські княжі роди. Про лицарські вчинки наших пращурів складали пісні окремі співаки й ті пісні переходили від землі до землі. Ще й досі збереглися такі пісні, правда, сильно попереплутувані — далеко на пів-

нічній Московщині, і з них видко, як наші люди зжилися з тим ладом, як його полюбили. Та про цей лад, про вчинки наших лицарів-князів збереглися в нас пісні. А згадки про той лад ми можемо дістати в наших деяких обрядах, ось хоч би у весільному обряді, де молодий має назву князя, молода — княгині, свати звуться боярами і т. д., а весільний похід, головно в Гуцульщині, нагадує давні походи в княжих часах...

Як високо піднеслася у нас духовна культура, на це вказує наше письменство з XII. століття. Візьміть у руки наш літопис, читайте безсмертне „Слово о полку Ігореві“, побачите, що те, про що нашим сусідам тоді й не снилося, в нас було — дійсністю. А що вже говорити про саме „Слово“, того незрівняного пам'ятника нашої поезії, незрівняного не тільки щодо поетичного вислову, але й щодо змісту, щодо думок і поглядів, що їх творець цієї поеми порозкидував по всьому творі. Своїм духом, своїм поетичним складом, лицарськістю нагадує наше „Слово“ тогочасну старофранцузьку поему про Роляна — був такий лицар-на Заході, — нагадує великі ста-ронімецькі поеми про Нібелунгів, про Гудрун.

Взагалі, куди б не кинути оком, — княжі часи виказують високий рівень культури; в тому часі на Сході хіба ще лише Греція та потрохи Болгарія могли мірятися з Україною. Іще на одне треба звернути увагу. Наш літописець із тих часів свідомий того, яку велику wagу має в культурі домашній побут, поведінка між людьми, звичаї. Тим то він підносить, із великою похвалою, тих наших пращурів, що жили довкола Києва, де повстали зав'язки української держави: він хвалить тих людей (звадися вони „полянами“) за обычай, за чесність, за поведінку, за любов до ладу, до чистоти, і це дуже важне, бо, з поширенням влади київських князів на інші українські землі, увесь цей обычай перейшов і туди і зберігся і досі. Чи й досі не визначаються наші селяни у протилежність до, наприклад, московських селян, любов'ю до ладу, до чистоти? Чи й досі не вражає чужинця чесна поведінка наших людей? Чи й досі не збереглися при привітаннях, чи в хаті, чи на вулиці, чи в гостях, всі церемонії, які так зрослися з нашим народом, що без них і не подумати собі життя наших людей? А відома гостинність у нас, ввічливість, така притаманна нашим селянам, без огляду на те, де вони живуть: чи в глибоких Карпатах, чи на Поділлі, чи на далекій Кубані! Все це в нас — давнє, старе, все це переходило від покоління до покоління й дійшло аж до теперішніх часів.

Так як нішо на світі не стоїть на одному місці, то так воно справа мається і з культурою, а зокрема з українською культурою. Змінялося наше життя, змінялася й наша культура. І як колись, за княжих часів, на нас впливала Греція, так після втрати державної незалежності, та ще до того, як

татари надірвали нашу культуру, а Україна найшлася в рямах литовської, а потім польської держави, — ми підпали під вплив Заходу. І що там діялося, те відбивалося в нас. Винайшли там у XV. ст. друкарську штуку — й у нас заводять друкарні, друкують книжки, шириться освіта, повстають школи з новими вимогами, і то школи різні — нижчі і вищі, а з них виходять нові люди, що в нових, змінених обставинах борються за добро українського народу, за його красе майбутнє. Але ж як у княжих часах чужим впливам наш народ міг дати своєрідне, українське обличчя, так воно було й тепер із західними впливами. На всьому, головно на мистецтві XVI—XVII століть, видко відбитку праці української думки, українського духа. Ось повстав на Заході новий спосіб будування (стиль). Той спосіб перейшов до нас. Але ж наші люди так його приспособили до свого смаку, що ті наші будови виявляють своєрідні, українські ознаки, і ми говоримо про свій український спосіб будування. Це відбилося найкрасче на наших церквах, чи муріваних, чи дерев'яних — усі вони мають свої власні українські риси. А щодо краси, то вони і досі викликають у знавців великий подив.

З поширенням друкарської штуки розвинулось в нас шкільництво. В народі повстала велика тяга до освіти, до знання. Чужинці, що за козацької держави провідували Україну, підносять, що люди дуже горнуться до освіти, що на Україні нема села, де не було б своеї школи, що в кожній місцевині, хоч і найменшій, є і своя церква і своя школа. А вища школа плекає науку, вона дає почин до розвитку театру. Виробляється нове розуміння того, що гарне, і це проявляється і в новій будові хат і в одязу — одяг той, хоч має нераз ознаки чужого, чи турецького, чи польського, перетворює наш народ у щось своє, своєрідне, щось таке, що відразу відрізить українця від поляка, чи москаля, чи румуна. Давня звичка зберігати чистоту й красу в домашньому побуті — не затирається. До всього цього приходить малювання та приоздоблювання хат візерунками, килимами, рушниками, а одягу — різними вишивками. Життя народу в козацьких часах відбиває новий уже танець — розгульний, жвавий, повені різних викрутасів, т. зв. фігур (козачок, гопак, коломийка), і з ним народ так зрісся, що він і досі живе, і досі веселить око і збуджує гарний настрій.

Хоч усе це змінене не таке вже давнє, а проте — не нове, культура ця — таки не нова, а стара. Бо ж і в тій зміненій культурі є багато ще давнього, із княжих часів, поперемішаного з тим, що пізніше повитворювалося.

Та з усім тим, що ми сказали, тісно в'яжеться те, що ми досі все підносили, а саме — що та культура своя, вже власна, українська культура, своєрідна, така, що відрізнює наш народ від інших. Візьмім тільки наш теперішній побут, візьмім

тільки наше письменство. Коли вам хто скаже, що ось, мовляв, є в інших народів більше письменників, то, нехай, воно правда! Але ж найдіть ви в європейському письменстві такого генія, як Шевченко, і порівняйте, чи один геній у якого народу мав таке значення для нього, як у нас Шевченко, що витягнув нас за вуха з забуття і зробив із нас — націю! Або візьмімо театр. Скрізь він — виховував і розважав. А в нас він у 70 рр. заступав ціле життя народу, вчив нас та нагадував, хто ми є, щоб ми цього не забували. Або візьмемо нашу пісню, а, може, не так саму пісню, народну пісню, а те, яку велику вагу має вона для нашого життя. Відомо, що ввесь світ співає, всі народи цілого світу мають свої народні пісні. Але ж бо українець народжується серед пісень, працює під звуки пісні, карається з піснею на устах, і вмирає, а йому співають! Цілу свою долю — недолю виспівав народ у своїй пісні, тим то й вороги наші одне нам признають, що нема то над українську пісню. Та чи тільки це? Багато-багато дечого іншого можна тут навести.

Крім того, що наша культура стара, і найважніше, що вона наша, вона ще й багата. То тільки ми чомусь цього не добачаємо і багато з нас чомусь з нею зриває, повертається до чужого, де ні такої старої давнини немає і де краси тієї немає, що в нашій. Це діється тому, що ми просто ще собі всього того не усвідомили, не знаємо, який це великий скарб своя власна культура, що ми ще не знаємо, що тільки на власній культурі можна будувати своє життя, що придбання того, що дає нам культура інших народів, іде тільки через власну культуру і що тих придбань не можна собі засвоїти, не знаючи вартостей своєї власної культури!

А вартості її — велиki, вартості її цінні, може, не лише для нас самих. Треба тільки їх знати. І ось для пізнання їх, для пізнання того, що вона вартна, що ми можемо й мусимо бути на неї горді, — ми і влаштовуємо Свята Культури.

B. C.

УКРАЇНСЬКЕ СЕЛО — СКАРБНИЦЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Від кількох десятків літ завівся був у Галичині похвальній звичай влаштовувати в грудні, у роковини заснування нашого найбільше заслуженого на полі народної освіти Товариства „Просвіта“, прилюдні сходини та свята. При цій нагоді роблено перелік наших надбань на культурному полі, обговорювано наші осяги та намічувано шляхи дальших змагань і праці.

Воєнна хуртовина, — що, з одного боку, зламала нашого західного ворога, але, з другого боку, відчинила на якийсь час навстіж ворота другому завзятущому ворогові, червоній

Москві, — перервала була на часок влаштовування тих свят. Мало того! Ворог, що віками винищував нашу культуру на східних українських землях, щоб одночасно знищити й політичну окремішність України, люто кинувся на західні українські землі, розігнав нашу організацію, палив ненависнійому українські книжки, засипував наші міста й села своєю баламутною книжкою, старався прищепити нам свою пісню, свої ідеали. У висліді дволітнього його перебування на західних українських землях — залишив, утікаючи, жахливу руїну. Недолічуємося сьогодні на українських землях сотнями й тисячами освітніх робітників, яких закатували, голодом виморили або вивезли; майже без сліду щезли наші бібліотеки, попрабовані безцінні скарби наших музеїв, понищенні й сплюндровані тисячолітні пам'ятки нашої культури. Закусивши зуби та засукавши рукави, стали ми до важкої праці над відбудовою цієї руїни і, хоча війна ще не покінчена, відновлюємо нашу світлу традицію культурних святкувань. Як жнець у жаркий полудень, вмивши десятим потом, спішить до холодної криниці, щоб покріпити себе холодною, чистою водицею, — як зимою людина, перемерзла, шукає яркого полуум'я ватри, щоб при ній загрітися, так і тепер мусить наш народ у своєму сучасному становищі шукати розради й нових сил у тисячолітній криниці нашої культури та грітися у промінні її ватри.

А які велетенські її скарби! Часто й самі не розуміємо цього гаразд, ані не відчуваємо їх краси та значення! За шість століть нашої неволі наші вороги встигли засвоїти собі багато скарбів нашої культури, пишалися ними, як своїми власними, а рівночасно, поневолюючи нас політично та спихаючи на саме дно нужди й темноти, зуміли притупити в нас саме заінтересування тими скарбами, не кажучи вже про їх належне зрозуміння. Як нераз у приватному житті, захланні опікууни, зазіхаючи на маєток малолітньої сироти, обезцінюють в її очах добре ім'я її батьків, затаюють маєток і стараються зробити з неї людське посміховисько, так і українському народові довелося зазнати такої долі. Але ж він має свою гордість. Він повинен широко розплющити очі, пізнанти себе як сина й наслідника великих і славних предків, творців безцінних скарбів, яких завидують нам найбагатші та найбільш освічені народи, а пізнавши їх і зрозумівши їх ціну, випростувати на ввесь ріст свою віками згорблену спину і стати народом — на образ і подобу Божу.

Нераз доводилося вам їхати, чи проходити українською землею. Про все ви думали, але рідко, а може й ніколи, не задумувались над творами культури, що їх упродовж віків створив наш народ. Тож відірвімось на хвилину від наших важких щодених турбот та клопотів і сьогодні, при нагоді Дня Української Культури, поговорім про неї.

Який мальовничий вигляд українського села! Як гарно розміщені хати! Як влучно достосований їх вигляд до довкілля, до терену! Як мальовничо виглядають дерева, кругом хати! А серед них, звичайно на горбку, найкраща будівля — церква. Правда, будують тільки їх за плянами та зразками учених архітектів, але найкращі зразки наших церков — це ті дерев'яні, кількасотлітні архітектори, задумані й вибудувані забутими геніями.. Такий — як казали — майстер до школи не ходив, писати не вмів, правил архітектури (будівництва) не вчився, а ввесь плян і всі подробиці носив у голові і з неї вибудував архітектора, який ще й сьогодні, по сотнях літ, дивує навіть учених людей. Не диво, що, як сьогодні учени архітектори хочуть скласти зразок будівлі щироукраїнського стилю, то вивчають старі дерев'яні церкви і з них переносять багато у свої зразки та пляні.

Зайдім до церкви. Тут заговорять до нас старі образи, багато різьблених іконостасів з царськими вратами, а все це — твори українських рук. Іконостаси з Богородчан, Рогатина, з церкви св. Г'ялтиць у Львові мають світову славу. А скільки іх згоріло або знищилося упродовж віків. У не одній старій церковці викидали старі образи на горище, затикали ними розбиті вікна, чи складали на дзвіниці. І хіба, як випадково зайшла в село освічена людина й забрала такий погорджений образ до Львова, де його знавці відчистили, відновили, щойно тоді всі побачили, яка рідка краса! Те саме діється зі старими тканинами, фелонами, обрусами тощо.

Зайдім до селянської хати, погляньмо на предмети щоденного вжитку, а побачимо: розмальовану скриню, різьбу на столі, на тарілках, на сволочі й на стінах. У гуцулів навіть ярма різьблені, не кажучи про сопілки й інші струменти. Є околиці, які зберегли в себе мистецькі зразки українських кахлів та іншої орнаментики (прикрас) стін.

Чи треба багато говорити про красу українського одягу, про вишиванки, гапти, килими, писанки? Яке багатство барв, як чудово годяться вони одна з одною! Ця ділянка народної творчості не замикається, не костеніє, а невпинно розвивається. Із старих зразків повстають нові, переплітаються одні з одними, застосовуються до нових вимог життя. Це невичерпна юрініця для маляра, архітектора й узагалі для мистця.

Високу культуру виявляють українські селяни у своїй поведінці з людьми. Пошанування гостя, сердечна гостинність, чистота і деликатність у розмові — це головні признаки тієї поведінки.

Яке не важке життя селянина, скільки часу не доводиться йому зужити на тяжку працю, а все таки знаходить він час і охоту віддаватися поезії. Так, поезії! Іс же пісня, ця невідступна товаришка українця, є найкращою поезією. І служить їй українець, щиро й вірно ціле життя, а вона товаришить

йому від колиски до могили. У парі з нею йде музика, без якої українця навіть подумати собі не можна. Пісня і музика виповнюють життя молодого й старого, багатого й бідного, сумного й веселого. Вже більш як сто літ досліджують учені; наші й чужі, українську пісню й музику та не можуть надивуватися її багатству, різноманітності та красі. Ніжні коли-скові пісні, палкі любовні, веселі та жартівлivi насмішки, сумні похоронні голосіння, — яка різноманітність форм! Як до того додати величезну кількість обрядових пісень, які в сіру давнину були релігією наших предків та виповняли цілий рік, то ще не вичерпаемо цілого скарбу нашої народної поезії. Ще лишається група історичних пісень, які склав народ упродовж нашої тисячолітньої історії, виславляючи своїх героїв та їх боротьбу з ворогами. З народної поезії широко черпали й черпають поети. Вона була джерелом, з якого пішло наше новіше письменство. Також чужі письменники, головно польські та московські, багато позичок узяли з нашої народної поезії.

Окремої уваги заслуговує музична сторінка української пісні. Яка її краса, яка сила, — побачили ми аж тоді, як наша капеля під керівництвом славного Олександра Кошиця об'їхала Європу й Америку (1919—1923 р.). Люди, які не знали й не розуміли ні одного слова пісні, не могли знайти слів похвали для нашої музики та співу, які їх чарували. Великі українські композитори, з Миколою Лисенком на першому місці, вигладжували ці дорогоцінні скарби й надали їм того близку й чару, від якого всі, здивовані й захоплені, німіють. Окремої згадки заслуговує також український танок, що дивує усіх своєю оригінальністю, красою й багатством різнопорядних форм. Трохи воно дивно, а навіть соромно, що трапляються у нас люди, які цураються свого танку й переймають чужі, деколи й огидні танки тільки тому, що вони — модні!

Не будемо довго говорити про українські народні звичаї й обряди, бо вони загальновідомі й не виходять із життя; хочемо лише пригадати, що деякі околиці забули вже окремі свої обряди та відчужилися від них. Вони повинні якнайскороше — й то для власної самопошани — відновити в себе ці наші прадавні й чудові обряди та звичаї, бо вони — наша гордість і слава.

Якщо такими очима глядітимемо на наше село, полюбимо його ще більше, як досі, — дорожити ним будемо, як місцем і осідком, де витворилися і переховалися у важких часах найбільші скарби нашої духової культури. Тоді одиниці, що відходять із села, не будуть відчужуватися від нього, а тим самим — і від своєї нації, як це часто бувало за часів неволі. А втім, як наша селянська маса усвідомить собі свої заслуги біля витворення та збереження української культу-

ри, — вона набере більше поваги до себе та позбудеться почуття покори, нижчості та меншевартости супроти чужинців.

Бо справді, заслуги селянської маси не малі. Пригадаймо собі, в яких умовинах творив ці скарби наш народ упродовж своєї історії. Під вічною загрозою диких кочових орд зі сходу — працював український селянин важко, дуже важко, щоб задержати у своїх руках степ, який своїм трудом перетворив у ріллю. Плуг і меч не виходили з його рук, а часто доводилося держати і той і той одночасно. Цими важкими змаганнями заповнена наша княжа та козацька доба.

Ще важче доводилось українській селянській масі жити й працювати під Польщею. Панщина — з усіма своїми страхіттями — вимотувала, здавалось, останні жили з тіла, понижувала особисту честь і гідність людини, спихаючи її до становища безсловесної худоби. І в невимовно важких обставинах знаходив селянин час і охоту творити згадані перелини свого духа, безцінні скарби мистецтва. Яка поетична, яка благородна душа селянства, що в таких нестерпних хвилинах виявила таку непоборну тягу до краси, до добра, до поезії!

Коли ж прийшло до того, що освічені, багатші верстви народу відреклися його „для панства, для лакомства нещасного“, — селянство було майже єдиною верствою, що, поруч з мовою, зберегло від забуття твори української культури на те, щоб ці скарби стали основою нашого національного відродження.

З тієї скарбниці щедрою рукою черпав наш національний пророк Тарас Шевченко і, — вказуючи на неї несвідомим та байдужим сучасникам, — провіщав:

Наша дума, наша пісня не вмре, не загине...

От де, люди, наша слава — Слава України!

Саме на основі нашої національної культури казав Шевченко будувати нашу спільну хату, бо тільки „в своїй хаті — своя правда, і сила, і воля!“

І другий гений України, Іван Франко, високо цінив значення національної культури і з захопленням промовляв:

„...в слові твоєму іскряться і сила й м'якість, дотеп і потуга, і все, чим може вгору дух підняться.

...в пісні твоїй ллється туга, і сміх дзвінкий, і жалощі кохання, надій і втіхи світляная смуга.

...вірю в силу духа і в день воскресний твоєго поєдання“.

Як досі всі наші національні почини спиралися на цю основу, так і тепер: згуртуймося односердно біля животворного огнища нашої тисячолітньої культури, розпалім наші серця її яскравим полум'ям, насталім волю і сміло йдім назустріч Сонцю Золотому!

В. Зубрицький

НАШІ ОБРЯДИ ТА ЗВИЧАЇ

Серед цивілізованих народів сучасного світу дуже мало знайдеться таких, як наш народ, український, що — при теперішній цивілізації — зберегли б у такій мірі, як наш, свою власну питому стародавню культуру.

Певне також і те, що таку високу і прекрасну культуру, як наша первісна народна, — має небагато народів нашої доби. От хіба японці — як це не дивно — мають багато чого спільногого з нами та — може, ще більш, як ми, тримаються своїх стародавніх дідівських звичаїв, не зважаючи на високий ступінь своеї новітньої цивілізації.

Наша ж стародавня культура, матеріальна і духовна, в цей час є предметом подиву і заздрощів не одного народу, а в першу чергу — наших найближчих сусідів.

Народна українська ноша, наші вишиванки, різьба, посуд, килими — такі гарні, що на світових виставах високо-освічені знатці й фахівці розкуповують на розхват ті наши вироби, вирізняючи їх між усікими того роду іншими.

А хто ближче пізнає нашу мову, наш сучасний церковний обряд, особливо ж наші народні пісні та стародавні обряди і звичаї, то не може з дива вийти, як ми могли їх так довго зберегти у такій їх первісній красі.

Тільки самі наші люди подекуди легковажать стари батьківські традиції, уважаючи, що то вже зайва і непотрібна давня давнина, та воліють сучасну дешевеньку шумиху (штучну позолоту) замість стародавнього повновартного щирого золота.

От для них, у першу чергу, ми й хочемо сказати декілька слів про наші стародавні обряди та звичаї.

Усі вони здебільшого повстали ще за тих часів, коли наш народ не знав Христа, а поклонявся і обожував різні сили природи та побожно шайував душі померлих предків. З часом, коли ми прийняли християнство, ті наші поганські звичаї набирають і християнських прикмет, хоч у великій мірі лишаються в основі своїй усе такими, як і були. Так, почитання сонця і зв'язані з ним сонячні свята пристосовуються до свят християнських, але звичаї лишаються майже ті самі, так само, як і обрядові пісні: ті, що їх колись співали Сонцеві (у нас в давнину звали його Даждь-богом), співають Христові або його святым.

*

От, скажемо, наші колядки і різдвяні звичаї — то звичаї пісні здебільшого поганської доби, але так пристосовані до християнської віри, що ні в чім їй не перечать, а навіть скріплюють та прикрашують наш церковний обряд.

Теперішнє наше свято Різдва Христового колись святкували наші предки як свято Коляди, тобто свято колово-

го руху, — весняного народження доброго Даждь-бога, ясного сонечка. В найдовшу в році ніч славили вони весняне народження сонця, бо від тої ночі вже прибуває день. Тому й співали пісень — колядок, де прославляли і закликали до себе того доброго бога: „О, Даждь-боже“. Пізніше, в тих своїх піснях стали славити народження Божого Дитятка і кликали до Нього тим же стародавнім покликом: „Ой, дай Боже!“

У паганські часи те свято мало ще й інший характер: свята родинного, де згадували про душі померлих предків та в жертву їм складали мед і варені зерна збіжжя — кутю. (Цікаво, що таку саму жертву душам померлих предків приносять тепер японці — вареним рижком).

І тепер у нас голова родини, у той час, як усі її зібрані члени споживають кутю з медом, згадує померлих кревних.

Тоді співали колядок на славу народженному сонцеві, а тепер народженному Христові, але люди не забули і давніх коляд. Тому наші теперішні колядки мають ознаки і тих дуже давніх. А взагалі, наші різдвяні пісні — колядки і щедрівки ясно поділяються на ті два головні типи: нові, де славлять Христа та Пречисту Діву Марію, і стародавні, де згадують сонце, місяць, вітер, дощик — різні сили природи та весняних птахів — зозулю, ластівку, паву, що означають (символізують) собою прихід весни і відроджене сонце.

Наши стародавні коляди Даждь-богові складали наперед, мабуть, ті самі найстарші голови родин — патріархи, що й різдвяні жертви приносили. А пізніше, молодші члени родини славили вже й патріархів. Бо в різдвяних піснях — колядках і щедрівках — дуже часто згадують „пана-господаря“ та величають його. За часів наших князів оті пісні для нього і про нього та про його дружину, можливо, що складали його дружинники-вояки. Тому в наших колядах часто згадується про князів та про їх походи і перемоги. (От наприклад, про похід на Царгород). Правдоподібно, що під час отих різдвяних свят і сходин більших родів у їх родонаочальників відбувалися і сватання. Бо в наших колядках зустрічається й первень (елемент) весільний; в них так само, як і в весільних піснях, усе згадують „князів, бояр, дружків“ і т. ін. людей із княжого оточення. З усього цого можна б з правдоподібністю здогадуватися, що в часі різних родових сходин та свят, а в тім і різдвяних, відбувалися женихання, весілля і весільні подорожі.

За часів пізніших — християнських різдвяні пісні-коляди, що прославляли народженого Христа, Пресвяту Діву Марію та святу Родину, складали по монастирах наші вчені монахи, а по академіях — професори та студенти. Від них, так само, як від батьків, — народ передавав і до старих колядок додавав усе новіші різдвяні пісні.

Через те в нас і є тепер така сила прегарних наших різдвяних пісень різного роду. Тому вони й такі милі та любі цілому нашему народові. Бо ми вросли серед них, зрослися з ними: вони приросли до нашого серця! Ті пісні — це наша історія, це наша культурна традиція, це наша природа, це наша Україна сама!

Це шум наших борів і кування в них нашої зозулі. Це запах наших степів, шелест тирси степової і щебет ластівочки під вікнами нашого селянина.

Коли ми тепер співаемо наші коляди, то з нами разом співають і поважні патріярхи нашої сивої старовини, і княжі бояри та дружина, і професори та студенти наших академій, співають побожні монахи і селяни-хлібороби, співають українські матері і дівчата, юнаки і діти — співає цілий народ наш від Кубані аж за Сян-річку!.. *

За різдвяними святами приходять далі найбільші свята — Воскресення Христового або наши стародавні поганські сонячні свята „Великого Дня“, що тільки в нас — українців зберегли і свою первісну назву. Во в той час, по першім веснянім рівноденні, день стає „великим“ — вже довшим, як ніч.

В обходинах того свята перемішалося багато звичаїв давніх — поганських із новішими — християнськими. Але старі звичаї не викривлюють нашої християнської віри, — хіба що прикрашують її обряди своїми давніми — старобутніми.

Згадаємо про деякі з них.

На першім тижні великого посту зносять люди до церкви глечики з медом на поминки померлих.

Так само, як медом поминають душі померлих і на кутю. А під час похорону і панахид люди несуть або ставлять у церкві „коливо“ — тобто варені зерна збіжжя, як і на кутю. (Цікаво, що пень слова „коливо“ є той самий, що й у слові „колач“, „колядка“, — тобто: коло!). А в понеділок по Томиній неділі (т. зв. проводи, або за церковним уставом „радониця“) громада вірних, із священиком у проводі, з корогвами хресним ходом іде на цвинтар привітати своїх померлих. (На наших західних землях цей похід відбувається на Зелені Свята). На могилках розкладають крашанки, паски, ковбаси, ставлять горілку, світять свічки і — по літії, або панахиді — „розговляються“ із померлими, згадуючи їх у колі близьких та знайомих. Це також наш прадавній звичай: колись от у той спосіб на могилах померлих справляли „тризну“ і при тім споживали коливо.

Вітаючи себе з „Великим Днем“, люди міняються крашанками, або писанками.

Крашене на червоно яйце є символом (тобто видимою ознакою) округлого і червоного сонця, а крім того і симво-

лом життя, бо в ньому скований зародок сонячного птаха — когута. (Він своїм співом предвіщає світанок).

На писанках намальовують різні давні містичні (таємниці) знаки, а між ними дуже часто гачкуватого хреста-свастику. Ця свастика також давній, поганських часів знак сонця-вогню і разом із тим побажання щастя і довгого життя.

В тій же порі „Великого Дня“ наша молодь збирається на весняні ігри, що звуться веснянки та гагілки, чи гайвки (на Західній Україні).

В тих іграх молодь забавляється, співаючи веселих пісень, у яких згадують сонце, весну, весняних звірів, птахів, а взагалі це є свято весни, — вже оживленої природи, свято кохання, коли то під теплим промінням сонця все живе, радіє, кохається, плодиться. В самих тих іграх та піснях та кож переважає елемент женихання. Вони нагадують про ті стародавні весняні забави, коли наші пращури, за словами нашого Нестора-літописця: — „Збиралися поміж селами на ігрища, танці та всякі співи бісовския і ту жени себі умикаху...“

І справді, аж дотепер ті ігри, з яких часто згадають про короля, королівну і про бояр та дружину, нагадують стародавні наші весільні обряди „умикання“.

Та їй узагалі, аж дивно, як наш весільний обряд скрізь по цілім обшири наших земель зберіг аж досі отої елемент „умикання“.

В початку нашого весілля „бояри“, „дружки“ ніби боронять свого „князя“ (молодого) і „князівну“ (молоду). Одні дають за неї викуп, — другі непускають до воріт господи ніби „чужих“, тобто дружків молодого, а в перших весільних піснях (аж поки молоді не сядуть на покуті) чути сумні прощальні мелодії і часто просто плач молодої і над нею, що вона мусить покинути рідні та вибиратися до чужого роду — до чужих людей, які її ніби то силоміць поривають.

По святі „Великого Дня“ найбільше свято сонця — то християнське свято народження Св. Івана Хрестителя, а давнє похоронне свято доброго Даждь-бога. Тепер воно зветься святом Івана Купала. Його, подібно як і свято Коляди, святкують уночі. Тільки тепер співають сумних пісень, бо це ж найкоротша ніч, а найдовший день, бо від завтра день починає убувати: добре ясне сонечко іде на зимовий спочинок...

Тому люди розкладають багаття, скачуть через нього, бо вогонь має силу очищати від усього злого, і, ніби бажаючи задержати тут при собі оте благодатне сонячне тепло, співають до нього:

„Вогню наш, світи ясно, гори красно,
Грій землю, грій нашу матір —
Вогню наш, вогню наш!..“

Але не можна вдержати ясного сонечка; всі знають, що воно мусить відійти на свій зимовий відпочинок — ніби втонути так, як люди тонуть. Ото й із ним прощаються, співаючи:

„На Івана Купала
Купався Іван та в воду впав...
На Івана Купала
Дівка Маринка утонула —
Купала на Івана!..“

Пускають вінки (ніби сонце) на пливучу воду і співають над ними сумних пісень, ніби виряджаючи відпливаюче сонечко, щоб за лів року знов заспівати йому привіт:

„О, Даждь-боже!..“

*

Та от приходить осінь. Люди по жнивах позносили до шпихлірів та комор дари доброго Сонечка, що вродила їм Мати-Земля. І тут співають вони на той випадок зложених пісень — обжинкових.

У тих піснях прославляють дари божі та свою хліборобську роботу коло них, несуть вінки збіжжя, веселяться, танцюють, бо мають за труд свій нагороду.

Не нові це обряди і не тільки наші. Від давніх давен супроводяють вони свято осені у народів хліборобських, от як, скажімо, „Вакханалії“ у стародавніх греків та римлян, коли то, по зборі винограду, люди веселилися і славили бога Діоніса, чи Вакха, що їх те вино навчив робити, та й святу Землю-Матір (по грецьки: Ге-Метер, або богиня Деметра), що їм виноград та й інші свої дари вродила.

Тільки наші обжинкові свята мають іще й свої признаки: в них перше, осередкове місце належить господареві господи, поля, землі, що йому вродила, — це є ще й свято господарське. Господареві передають вінок збіжжя, його і господиню славлять, а вони частують робітників і всі разом гуляють, веселяться, от, як на тих стародавніх Вакханаліях. Це є свято завершення тих побажань, що господареві на Новий Рік складали посипальники, посипуючи його зерном та бажаючи гарного врожаю і всякого з ним зв'язаного добробуту:

„ — Сійся, родися, жито-пшениця,
На Новий Рік, на щастя, на здоров'я!..“

Цікаво, що такий же вигляд і характер мають обжинкові свята і в японців. Там у них бере участь і сам голова держави — Мікадо, як вищий господар своєї землі і свого народу.

А нам — українцям вони, як і всі наші народні свята і звичаї, любі й ще тим, що в них виявляються особливі форми членности нашого народу: як і в святах Коляди та Нового Року — молодші у найчленніших формах вітають „пана господаря“ та старших, а ті їм члененько дякують. А всі ра-

зом — старі й малі, що тих наших стародавніх звичаїв держаться, — вітають своїх братів, усіх нас — цілий наш народ. Вітають його стародавні традиції та схиляють побожно чоло перед пам'яттю тих наших предків, що їх створили і лишили нам у такій пишній красі.

*

Тож не цураймося наших стародавніх звичаїв, бо вони є прикметою нашої народної душі і, якби ми таких нам притаманних прикмет не мали, то не мали б права й нагадувати про наші права, як окремого народу — народу, що має право на існування, як і всякі інші народи з самобутньою національною культурою!

Наші колишні пани: москалі (особливо большевики) та поляки — намагалися всякими способами ті наші старовинні традиції знищити, щоб тим легше асимілювати нас (уподібнювати до себе, винародовлювати нас) — позбавити нас тих наших високих національних прикмет, що підвищують нас у власних очах, і витворити для себе сіру чи чорну робочу масу, що тільки й дбати має про хліб насущний. А то ще гірше — плюгавили їх за чарку горілки, склянку пива чи марний гріш.

Шануймо ж себе, шануймо наші прекрасні стародавні обряди і звичаї та не робімо з себе блазнів для чиєїсь розваги! Зберігаймо їх, як святощі, у себе і для себе, бо то ж спадщина і заповіти наших батьків, дідів і прадідів — то сама наша велична у своїй красі Матір — Україна.

А хто Матір забуває,
Того Бог карає...

Віктор Андрієвський

УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА

Ось глянути назад: крізь млу, крізь вбен дим
Над прόстором степів підводяться будови,
Опуклі куполи, колони мармурові,
І луки, вищнуті порівом молодим.

Пишнота мозаїк¹ від Сходу й Візантії,
Іх полум'яний блиск і золото ікон,
Із небосяжних веж сріблистий передзвон,
Що чистим гомоном пливе і даленіє...

Між орнаментами² євангельські слова,
І книги мудрих прав, подій століть недавніх,
Про звітняжні роки, бої й походи славні,
Що їх передала історія жива...

Так виріна з віків, яскрава і висока,
Та слава осяянá... А потім — блиск новий,
І Київ мóлodo знov прòстіr степовий
Осяв пишнотою козацького барокка³.

І відблиском його палав Остріг і Львів
У брязкоті шабель, під грюкіt гаківниці⁴,
Латини мудрої розкриті таємниці
Дзеніли в мурах школ, церков і хуторів...

¹ Мозаїка — грецька назва — прикраса стін, стель, склепінь, підлоги, а також образ, із малих різнокольорових камінчиків, із мармуру або скла, укладених у різні взори або образи. Мозаїки збереглися в Києві у Свято-Софієвському соборі.

² Орнамент — латинське слово — прикраса, гармонійний уклад ліній, форм і кольорів.

³ Барок(ко) — французька назва — стиль у мистецтві з кінця XVI. до XVII. століття, що звертає головну увагу на прикрасу чоловіх стін будинків. Цей стиль витворив на Україні своєрідні форми будівництва — т.зв. український, або козацький барок.

⁴ Гаківниця — козацька довга кріпосна рушниця, що закріплювалася гаком, щоб зменшити вистрільний відбій.

Той війовничий стиль і володарний розмах,
 У тіні корогви й козацького меча,
 Єднався з працею й снагою орача,
 Як пісня молода, як сила переможна.

І скільки б не пройшло ворожих злих навал,
 Топтало збіжжя нив, кришило горді мури, —
 Під вигуками їх, під хижим свистом бурі,
 Ні разу не згасав землі тієї пал.

Народжена в боях, в століть вогнистих горнах¹
 Вона встає, стоїть — все світла і струнка,
 В отні Шевченковім, у ясності Франка, —
 Народу міць жива, так, як вони — незборна.

C. Гординський

ВІДРОДЖЕННЯ КРАЇНИ

Яка краса: відродження країни!
 Ще рік, ще день назад тут чувся плач рабів,
 Мовчали десь святі під попелом руїни,
 І журно дзвін старий по мертвому гудів.

Коли відкільсь взялася міць шалена,
 Як буря, все живе схопила, пройняла, —
 І ось, — дивись, в руках замаяла знамéна,
 І гимн побід співа невільна сторона.

Так спить орел, — і враз, розкривши очі,
 Угледе світ, красу і простір голубíй,
 І легко з скель спурхнé, і в небі заклекóче
 Про вільний льот орлів, про ранок золотий.

Так море іноді всю ніч дрімає,
 І нагло хвилями, як крилами, заб'є,
 І дивним жéмчугом, і барвами заграє,
 І очі всесвіту до себе прикуé.

Летить воно, хвилюється і ллється,
 В обіймах сонячних і сяє, і тремтить,
 І щастям все життя йому в той мент здається,
 І все в путі йому і годе, і щастить.

¹ Горно, горна — розпалене дно (ковальської) печі.

І де взялісь ці хвилі сніжнобілі,
Хто дивно так навчiv іх грati і шуміть,
З яких ясніх країн чайкі ці налетіли,
Що вміють ніжно так і плакать, і жалітъ?..

Чайки, чайки! тоді не треба плачу,
Коли іде борба за волю, за життя,
Коли на хмарах я вже дивний відблиск бачу
І сонця жданого блискуче вороття.

О. Олесь

ЛЮБІМ УСЕ, ЩО НАШЕ РІДНЕ, МИЛЕ...

Любім усе, що наше рідне, миле, —
Любім, що гарне, світле, дороже,
Що споює, зціляє наші сили,
Що нас єднає всіх в кільце одне...

Любім Всевишнього, що дав нам сонце;
І правди і любови дав завіт —
І найтемнішому в його віконце
Післав з промінням і надії світ.

Його всевідуше, всезряще Око
Полічить кожну кривду, кожний біль —
Його рука глибоко і широко
Воздасть свій суд серед кривавих піль...

Любім нам Богом рідну землю дану,
Єдину Батьківщину всі любім:
Лани, поля, гаї, ліси, поляни —
Храми, святині в сяйві золотім!..

Бо де ж ясніше світять з неба зорі,
В якій землі співають так жита,
Де веселіше ріки йдуть у море —
І де щиріше моляться уста?..

Любім той чорнозем буйній, багатий,
Бо в нім лежать кістки батьків, дідів,
Що йшли щитами землі захищати
Від злých орд, від їх руїн, огнів!

Любім степи, ярі, ті горді гори,
Що вістря здигли крем'яні в блакитъ —
І рідних грім пісень, що крізь простори
У рокотанні голоснім гrimить...

Бо де ж дзвінкіше ллється рідне слово,
 В якій землі є така краса;
 І де ще так шовково і громово
 Життя музіка б'є у небеса?..

Де стільки дум по днях великих слави,
 Де стільки пам'яток присипав пил —
 І де є стільки бойовиць кривавих,
 Шляхів, хрестів, затоптаних могил?!...

Любім князів преславні світлі дії
 І повість горду про полкі дружин,
 Що йшли за рідну землю в люті ббї
 За славу прапорів, за честь святынь.

Козаччини згадаймо давню славу,
 Що на степах буйних, як мак, цвіла
 І залишила думу величаву —
 Що з забуття для всіх нас ожилá!..

Згадаймо і любім святе минуле —
 І з вірою в майбутнє ясне йдім,
 Щоб ми, як інші, сонця світ здобули
 І власний мали храм і власний дім!..

Богдан Вістовий

НЕ ХИЛЯЙТЕ ВДІЛ ПРАПОРА!

Не хиляйте вділ прапора,
 А держіть його високо!
 І не знайте, що покора,
 Страх нікчемний, думка хора;
 Хоч слізми заходить око —
 Не хиляйте вділ прапора,
 А держіть його високо!

Має берег кожне море,
 А по бурі йде погода.
 Лиш хто бореться — поборе,
 Хто ж терпить лиш — тому горе.
 Шкода сліз, терпіння шкода!...
 Має берег кожне море,
 А по бурі йде погода.

По камінні, по болоті —
 Йдіть невпинно, без вагання!
 Хоч лице спливає в поті —
 Не ставайте у роботі
 Від світання до світання.
 По камінні, по болоті —
 Йдіть невпинно, без вагання.

Хоч поборе ворог тіло,
 Але духа він не зможе.
 Поки серце не змарніло,
 Йдім у бій бадьоро, сміло,
 „Ще не «смерла“ — так нам, Боже!
 Хоч поборе ворог тіло,
 Але духа він не зможе.

Підносімо свого духа
 І розпалюймо до грані!
 Хоч нас звалить завірюха,
 Нарід обновиться з духа
 І обновлений повстане...
 Підносімо свого духа
 І розпалюймо до грані!

Богдан Лепкий

Цю рецитацію можна вивести збірно так: насередині стає ГУРТ РЕЦИТАТОРІВ, справа — ПЕРШИЙ СОЛІСТ, зліва — ДРУГИЙ СОЛІСТ.

Перший соліст виголошує 1 і 2 рядок першої строфі вірша; другий соліст — 3 і 4 рядок; перший соліст — 5 рядок; гурт кінчає строфу.

У другій строфі: другий соліст виголошує 1 і 2 рядок; перший соліст — 3 рядок до павзи, а гурт кінчить його слово „поборе“; перший соліст — 4 рядок до павзи, а гурт кінчить його слова „тому горе“; другий соліст — 5 рядок; гурт кінчає другу строфу.

У третьій строфі: перший соліст — 1 і 2 рядок; другий соліст — 3, 4 і 5 рядок; гурт кінчає третю строфу.

У четвертій строфі: перший соліст — 1 рядок; гурт — 2 рядок; другий соліст — 3 рядок; гурт — 4 рядок; перший соліст (або гурт) — 5 рядок до павзи, а другий соліст (або гурт) кінчить „так нам, Боже!“; гурт кінчає четверту строфу.

У п'ятій строфі: перший соліст — 1 і 2 рядок; другий соліст — 3, 4 і 5 рядок; гурт кінчає п'яту строфу.

В ОСВІТІ — ПЕРЕМОГА!

Інсценізація

1. Мудрець народний раз у час війни й крамолів,
Коли ввесь край стогнав без волі і без прав,
В хоробу втів важку — й своїх синів-соколів
На слово батьківське увечері візвав.
2. — Сини мої! — він так сказав з недуги бобра —
Вас двох я маю лиш, — два ока в голові: —
Щоб ясний був ваш ум, душа була в вас бодра,
Про те я завжди дбав у батьківській любві.
3. — Тепер я чую вже, що світ прощати мушу,
І що небаром вже покину, любі, вас, —
Великий біль мені стискає серце-душу,
Що без опіки вас залишу в лютий час.
4. — Та щоб крихітку хоч душі свої влегшити,
І сумніви важкі прогнати з серця пріч,
Я прошу вас обох серця свої відкрити,
Хай образ ваших душ побачу ще в цю ніч...
5. — Пізнали дещо ви із життєвої тайни,
Причину і мету відвічної борні,
Ви людства бачили ввесь поступ незвичайний,
І світлі і лихі свого народу дні...
6. — То тямте ж ви тепер, сини мої кохані,
І за часок мені подайте ви одвіт, —
Котра найбільша міць в людському океані?
Що ставить, править і — зміняє людський світ?
7. — Що вгіру підійма народи і держави?
Що креще тайну міць із заспаних сердець?
Що може наш народ ще повесті до слави —
І мукам всім його вчинити вже кінець?

8.

— Ідіть, подумайте і в північ знов прийдіте —
 Окремо кожний з вас хай дастъ мені одвіт, —
 Хай знаю, чи дарма навчав свої я діти, —
 Чи життєвий мій труд приніс солодкий плід!

9.

Так він сказав. Сини подалися без слова,
 Той в двері ліворуч, а другий праворуч, —
 Мудрець лишився сам, з ним самота - немова,
 Він все її любив у час житейських туч.

10.

А як ударила дванадцята година,
 Відкрилися двері там та й увійшли сини;
 А в кожного в руці горіла смолосвина,
 Що нею путь собі значили в ніч вони...

11.

І мовив старший син: „Вітай, наш батьку милив!
 Ось відповідь моя — цей ясний смолоскип!..
 У СВІТЛІ — В НІМ ЛИШЕ є та найбільша сила,
 Найбільша міць у нім, без проку, без хиб!“

12.

Молодший мовив так: „І я, мій батьку любий,
 Як бачиш, відповідь приніс таку саму:
 Лиш світла ясна міць врятує нас від згуби,
 Воно одне затрепе ворожу силу-тъму!..“

13.

Зрадів старий отець, всміхнувся добrotливо
 І в радості своїй так мовив до синів:
 — „Життя своєго дні кінчаю я щасливо,
 Бо бачу — кожний з вас, мов колос той, дозрів.

14.

— Бо бачу в вас, сини, велике розуміння,
 Бо бачу, чим горять в вас молоді серця, —
 Світліш від сонця в вас у душах мерехтіння —
 О, ваша відповідь достойна і мудрія!

15.

— Так, так, мої сини! У світлі міць велика,
 Що кришить всяку твердь і перешкоди всі!
 У кого ясен дух, той силен є владика,
 І не страшні йому ні списи, ні мечі...

16.

Хоч би нас гнобив враг і закував в кайдани,
 Й насилою узяв від нас усе добро,
 То не тривкий той біль, ще вічні наші рані,
 Як ясне світло в нас у грудях зацвіло!

17.

— І хоч би всі враги і всі гармати світа
Безсильних нас отут, мов муром, обвей, —
Як міць свідомості розбудить в нас освіта,
Ми замки їх зірвем, зруйнуєм їх вали!

18.

— Прощайте ж, діточки, — я йду до свого Бога!
Мені ви іспит свій здали в ту ніч якслід...
В ОСВІТІ Й ЗНАННІ — Є І ЗБРОЯ Й ПЕРЕМОГА!
Це поневоленим усім ви голосіть!“

19.

Таку науку дав синам мудрець великий —
І той завіт вони понесли людям всім.
Лунав їх світлий клич крізь зойки, стони й крики:
„Освітою з ярма увільниться ваш дім!“

20.

I хто послухав їх у час біди й негоди,
Той серце осінів — і скинув геть ярмо.
Лиш світлом до добра дійшли усі народи —
Тим світлом ми також врага побідимо!..

Ю. Шкрумеляк

Вірш цей може виголошувати — як звичайно — один рецитатор, але можна теж виголошувати його з бірно, так, що один рецитатор виголошує слова батька, другий — слова старшого сина, третій — слова молодшого сина, а четвертий — усі інші частини вірша. А втім, вірш цей легко теж і з інсценізації увізувати.

При інсценізації треба влаштувати відповідно сцену а то: построїти кімнату з тапчаном, що стоїть глибоко насередині; праворуч і ліворуч сцени — двері. А втім — обстанова, як звичайно в хаті.

Батько — старий чоловік із блідим лицем і сивим волоссям. Старший син має яких двадцять років, молодший — п'ятнадцять. Рецитатор — юнак. Усі вони одягнені в місцеві народні одяги.

Дію виводити ось-як: 1-шу строфу вірша виголошує перед спущеною завісою рецитатор. Після того відходить поза завісу, що розсувается. На сцені, що уявляє з себе кімнату в вечірньому свіtlі, лежить на тапчані батько й говорить до синів слова 2—8 строф. Після того сини відходять: один дверима праворуч, другий — ліворуч. Завіса поволі закриває сцену.

За хвилину за сценою чути рівномірні удари ґонга — ніби годинник вибиває дванадцяту годину. По кількох ударах завіса розсувается і перед глядачами вириває та сама сцена, що й попереду, але вже в свіtlі лямпи, яка горить над тап-

чаном, де лежить батько. З ударом дванадцятої години — двері праворуч і ліворуч відчиняються і з'являються одночасно обидва сини зі смолоскипами в руках, обидва приступають до батька (як це описує поет в 9—10 строфі вірша).

Пропускаючи слова „І мовив старший син“, — старший син говорить 11 строфу вірша. Молодший син, пропускаючи слова „Молодший мовив так“, — говорить 12 строфу. А батько, пропускаючи два перші рядки 13 строфи вірша, говорить із добротливою усмішкою кінець 13-ої і наступні до 18-ої строфи.

Батько благословить синів, сини схиляють голови, голова батька опадає на подушку, і завіса знову поволі закриває сцену.

Перед завісую виходить рецитатор і виголошує дві останні строфі вірша.

ЗОЛОТИ ДУМКИ

Учітесься, брати мої!
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь, —
Свого не цурайтесь:
Бо хто Матір забуває,
Того Бог карає...

Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.
І неситий не виоре
На дні моря поле,
Не скує душі живої
І слова живого

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине:
От де, люди, наша слава,
Слава України!

Тарас Шевченко

Мовиш: „нині інші війни“. Ну, то іншу зброю куй,
Ум гостри, насталою волю,
Лиш воюй, а не тоскуй!

Кожний думай, що на тобі
Міліонів стан стойть,
Що за долю міліонів
Мусиш дати ти одвіт.

Лиш борися, не мирися,
Радше впадь, а сил не трать,
Гордо стій і не корися,
Хоч пропадь, але не зрадь!

Кожний думай: Тут, в тім місці,
Де стою я у вогни,
Важиться тепер вся доля
Величезної війни..

Іван Франко

РОЗПРАВМО ВСІ ШИРОКО КРИЛА!

Інсценізація для молоді¹

Сцена: Вільна околиця. Ліворуч — похиlena селянська хатина з почорнілою стріхою, до вікон вросла в землю. Біля хатини — повалені оплітки, суха верба, буйно росте бур'ян, лобода, тернина. За хатою — видніють вбогі — вузенькі смужки нивок. — Праворуч, поблизу глядача, стоїть гарний, привітний будинок, над його дверима видніє напис: „Дитячий садок“. Перед будиночком — мальовничий квітник з моріжками, стежечками, маленькими столичками та крісельцями. Ще далі, більше до середини сцени — видко високий, мурований будинок із написом „Школа“. На обрії, над зеленими полями та лугами, над синьою смугою лісу, над дахами зарисами гір — встає сонце.

З хвилиною, як підноситься завіса — на світлена (по змозі рефлексором) ліва частина сцени, в той же час, коли права залишається в сутінках.

Голос із сутінків:

— Так бувало споконвіку на цій бездольній — безталанній землі: ще не займалося на світ, а з низеньких, курних хат-землянок висувались, мов чорні тіні, люди, „чорніші чорної землі“, згорблені, виголоднілі, обдерти; вони протирали росою очі, пили на сніданок джерельну воду ішли на лан...

(З хатини виходить пара селян, чоловік і жінка. Обоє в лахмітті. Простують спину, простягають руки до сонця, що сходить на обрії. Протирають росою очі. Г'ють із збанка воду. Потім — він бере косу на плече, вона бере в руку серп і збанок із водою. Згорблені, важкою ходою пошкандибали в поле).

— Ішли на цілу днину, а верталися додому аж пізно ввечері. І хто ж за той час піклувався іхніми дітьми?..

(З хатини виходить троє дрібних діточок у брудних сорочинах, з замурзаними личками, босі та простоволосі. Найменше з них плаче):

— ..Хто доглядав їх; одягав, годував, хто мив їхні личка, хто чесав їхні кучерики, хто навчав їх молитись Богу, хто привчав до всього доброго, ясного, сонячного, хто остерігав їх перед усім, що лихе, погане?..

— Не було того, хто піклувався б і клопотався б хлопськими дітьми. Вони виростали дико і самопас, як придорожнє будяччя, на пасовищі, в бур'яні, у вуличному поросі і бруді, опущені, залишені самі собі, позбавлені всякої опіки і доброго слова.

(Діти сновигають по вулиці, обкидають одне одного пилуюю, збитують. Найменше лягає у бур'яні і засипляє).

— ...І що ж виростало потім із таких дітей?.. По роках сумного безпросвітнього дитинства, по роках запропашеної

¹ Інсценізацію найкраще вивести на відкритій площі, щоб не в'язатись браком місця на закритій сцені, та ще й, по змозі, під відповідну музичну ілюстрацію.

юности й молодості, виростали з цих дітей такі ж самі темні-незрячі, затуркані українські мужики, якими й були їх батьки...

— З роду в рід, з покоління в покоління, квіт народу, його надія, його гордоці і ціннощі — діти-молодь, виростали на робочих волів, на сліпих, глухих і німіх невільників, прикованих до рідної — не своєї землі, яку вони поливали гірким потом і слізами, яку скородили босими порепаними ногами, якій віддавали свою молодість і силу.

— Перепоєна вщерть кривавим потом і слізами рідна — не своя земля зацвітала рясно золотими ланами пшениці, хвилювала запашним хлібом, протікала медом та молоком, але цей мед і молоко спивали прокляті трутні — жидівські п'явки, тольські та московські наїзники, а український мужик, вічний раб, Іван без роду і без долі, за свій труд годувався дротяними канчуками і вівсяніми макухами.

(Голос у супінках стає крицевий, потужний, він гrimить, як бойовий сурма).

— ...Ta прийшла завітна година, година Великого Призначення, година великих, історичних перемін. Захитається і сколихнулась у своїх основах пекельна, всенародна тюрма — розкувається з невільничих путів український народ.

— ...І тоді прокинулась Я, — Я, довгі сторіччя приспана і приглушенна, а сьогодні відроджена, вікова гордість і честь і совість Народу, Я — вічно живуща і нетлінна Молодість Народу, Я — благовісна, життєдайна і проміннорадісна Весна Народу, Я прокинулась, Я воскресла, Я ожила, Я молода-молода, Я творю дивні чарі, Я творю дивні чудеса: від моого погляду — тануть льдові гори, від моого усміху — променіє сонце, від моого дотику — розквітають сади, зеленіють дібриви, молодіє світ...

(Сонце піднялось високо на небо, велика яскність заливає всю сцену і на сцені з'являється Весна Українського Народу, молода вродлива дівчина, вся в польових квітах, у дорогоцінному наїсті, в барвистих стрічках, в прекрасному народному одязі).

— ...Погляд моїх очей належить спершу вам, українські діти. Усміх моїх уст привітає спершу вас, українські діти. Дотик моїх рук спочине спершу на ваших голівках, українські діти.

(Весна підходить до дітей, що заснули в бур'яні, і дотиком своїх долонь будить їх із сну. Потім бере за руку хлопчика і дівчинку, що слухняно йдуть за нею. Найменшого хлопчика взяла на руки).

— За мною, діточки! Я заведу вас туди, де весело та любо ви проведете своє дитинство. Я заведу вас туди, де добра вчителька прийме вас, як своїх рідних, обміє, розчеше, обдарує чудовими іграшками. Я проведу вас у зачароване царство цвітів, зелені, пташок, метеликів, цяцьок, зайчиків-

побігайчиків, паперових коників, металевих вояків, у сонячну країну дитячої безжурності, в країну золотої казки. Я прореду вас туди, де ви навчитеся співати і сміятись і своєю дитячою радістю, своїм безтурботним співом, найкращою молитвою величатимете Бога.

(Вона відчиняє двері до дитячого будинку і впускає туди тройко дітей).

—, **Ні одна українська дитина не повинна від сьогодні виростати в бур'яні, під тином, на смітті міських заулків. Всі українські діти — до дитячого садка!**

(За хвилину з дитячого будинку висипається, як рій бджілок, розсміяна і гомінка громадка дітей, чистенько вимитих, розчесаних, у білих хвартушках, в чистій одеждині. Вони беруться за руки, йдуть хором довкола квітників, співають веселі пісеньки. Діти співають слова вірша М. Підгірянки).

Маленькі наші ноги,
Та знають свою путь...
На службу Україні —
Як виростуть — підуть!

Маленькі наші руки,
Та кріпнуть і ростуть...
Для щастя України
Всю працю віддадуть!

Дитячі в нас серденька,
Та щире в них чуття...
Любити Україну
Будуть ціле життя!

Маленькі наші ноги,
Та знають свою путь...
На службу Україні,
Як виростуть — підуть!

— ...Потім, мої любі, прийде вам пора вступити в школу. Школа відкриє перед вами нові світи, школа розкриє вам очі на всі загадки і правди буття, школа просвітить вам ваш життєвий шлях ясним і вічносяйним смолоскіпом, школа дастіть вам знання — великий скарб і велику зброю в боротьбі за ваше особисте щастя і за щастя вашого народу. В школі ви навчитеся понад усе дорожити своїм рідним, навчитеся любити рідний край і рідний народ, пізнаєте його історію, його кращих синів, його героїв і мучеників за волю і визволення міліонів. Школа виростить вас на чесних, свідомих громадян, сумлінних робітників і добрих українців. Тож ставайте за-

мною в стрункі ряди і з піснею на устах ходімо зустрічати — Рідну Школу.

(Діти стають у ряди і під проводом Весни із співом крокують у школу).

— ..., Ні одна українська дитина в шкільному віку не повинна залишитись поза школою. Всі українські діти в українську школу».

(З-поза сцени, під бадьюрі тони музики, здалека лунає пісня — дивись стор. 40).

Розправмо всі широко крила
І злиньмо до ясних висот!
Зросте у сонці наша сила,
Двигнем до сонця ввесь народ!

Бо соколиного ми роду,
Нам ясний сокіл — рідний брат!
Ми діти славного народу
З садів зелених, з білих хат!

(Весна відійшла у лівий бік сцени й під час цієї пісні говорить:)

— ...Ви чуєте цю пісню... Це так звучить Гимн Юності, це так співає молодість, краса й сила. Ви чуєте ці весняні шуми, цей дужий помах крил... Це широко розправляє крила до орлиного льоту молоде українське покоління, народжене бурею, серед громів, гроз та воєнної хуторовини, на переломі століть, на схрещенні межових шляхів історії. Ви чуєте цю могутню ходу, цей лункий стукіт зап'ятків, що чітко й ритмічно вибивають такти військового маршу... Це крокує Армія Весни, це йдуть українські юнаки і юначки — пробойові борці за краще Завтра Народу. Вони щойно залишили шкільні мури й несуть в дар Батьківщині запал своїх полум'яних сердець, силу молодих рук, ясний rozum юних мізків. Вони леліють у грудях єдине, святе почуття: любов до рідного народу! І вони окрілені єдиним, великим бажанням: працювати для рідного народу.

(Весна лунним голосом у глиб сцени:)

— ...Українські юнаки й юначки! Виступайте — на зміну!

(Відчиняються брами шкільного будинку і з нього трійками виступає похід юнаків і юначок. Попереду — провідник, юнак у вишитій сорочці. За ним — перша трійка: посередині — юнак з українським національним прапором, поруч із ним праворуч — сурмач, ліворуч — юначка з наруччям квітів. Далі йдуть трійками: студенти технічних і лікарських інститутів, курсантки-санітарки, семінаристи й семінаристки, учні ремісничих і торговельних шкіл, учні господарських і городничих шкіл і т. д. Похід замикає трійка української поліційної школи. Всі учасники походу одягнені відповідно до свого майбутнього звання, всі теж несуть прикметні для свого звання предмети. Співаючи, йдуть

за провідником, а він веде так, щоб могти їх уставити в чотовій лаві перед глядачами).

Не здергати хмари нас понурі,
Бо наші крила — гостра сталь!
Бистріше вітру серед бурі
Полинем, друзі, в ясну даль!

Бо соколиного ми роду,
Нам ясний сокіл — рідний брат!
Ми діти славного народу
З садів зелених, з білих хат!

Пр о в і д ник: Чота — стій!

(Похід зупинився).

Пр о в і д ник: Ліво-руч!

(Юнаки й юначки роблять зворот вліво).

Пр о в і д ник: Спо-чинь!

(Юнаки й юначки висувають трішки ліву ногу перед себе й поправляють рівняння).

Пр о в і д ник: Струн-ко!

(Юнаки й юначки виструнчуються).

Пр о в і д ник: Прапор — вперед!

(Юнак із прапором, сурмац і юначка з наруччям квітів виступають вперед і стають поруч себе три кроки перед чотовою лавою, на правому її крилі).

Пр о в і д ник: Направо — глянь!

(Юнаки й юначки повертають голови направо й дивляться на правор і Весну. Провідник повертається обличчям до глядачів і в основній поставі звітуете:)

— ...Український Народе! Голошу слухняно, що нові ви-школені лави Твоїх синів і дочок прийшли зайняті свої стій-ки на фронті боротьби за наше краще Завтра!

(Після тих слів провідник повертається обличчям до чоти).

Пр о в і д ник: Прямо — глянь!

(Юнаки й юначки повертають голови до основної постави).

Пр о в і д ник: Спо-чинь!

(Юнаки й юначки стають на „спочинь“).

Пр о в і д ник: Землеміри, техніки, будівничі!

Перша трійка (виструнчується): Е!

Пр о в і д ник: Виступи!

(Перша трійка виступає три кроки вперед).

Пр о в і д ник: Ваші завдання перед Батьківщиною, пе-ред українським народом?..

1. Ю н а к: Упорядкувати край, зруйнований війною і дов-говічним лихоліттям!

2. Ю н а к: Прокладати нові шляхи, мости, залізниці, бу-дувати річні судна та морські кораблі!

3. Ю н'ак: Будувати нові дільниці, фабрики, заводи, електрифікувати міста і села!

П р о в і д н и к: Вступи!

(Перша трійка вступає на своє місце).

П р о в і д н и к: Лікарі, сестри, санітарки!

Д р у г а т р і й к а (підриваючись до основної постави): Є!

П р о в і д н и к: Виступи!

(Друга трійка виступає три кроки вперед).

П р о в і д н и к: Ваші завдання перед Батьківщиною, перед українським народом?..

Д р у г а т р і й к а (хором): Боротись за здоров'я, красу й силу, за гарність тіла й душі, за довговічність українського народу!

П р о в і д н и к: Вступи!

(Друга трійка вступає на своє місце).

П р о в і д н и к: Учні господарських, садівничих і городничих шкіл!

Т р е т я т р і й к а (підриваючись до основної постави): Є!

П р о в і д н и к: Виступи!

(Третя трійка виступає три кроки вперед).

П р о в і д н и к: Ваші завдання перед Батьківщиною, перед українським народом?..

Т р е т я т р і й к а (хором): Високо піднести хліборобство нашої країни!

П р о в і д н и к: Вступи!

(Третя трійка вступає на своє місце).

П р о в і д н и к: Семінаристи, семінаристки, вчителі!

Ч е т в е р т а т р і й к а (підриваючись до основної постави): Є!

П р о в і д н и к: Виступи!

(Четверта трійка виступає три кроки вперед).

П р о в і д н и к: Ваші завдання перед Батьківщиною, перед українським народом?..

Ч е т в е р т а т р і й к а (хором): Виховувати нові покоління, вирощувати нові лави свідомих і культурних людей!

П р о в і д н и к: Вступи!

(Четверта трійка вступає на своє місце).

П р о в і д н и к: Учні фахово-ремісничих і торговельних шкіл!

П'ята т р і й к а (підриваючись до основної постави): Є!

П р о в і д н и к: Виступи!

(П'ята трійка виступає три кроки вперед).

П р о в і д н и к: Ваші завдання перед Батьківщиною, перед українським народом?..

П'ята трійка (хором): Взяти ремесло, промисел і торгівлю у свої рідні руки!

Профідник: Вступи!

(П'ята трійка вступає на своє місце).

Профідник: Учні української поліційної школи!

Шоста трійка (підриваючись до основної постави): Є!

Профідник: Виступи!

(Шоста трійка виступає три кроки вперед).

Профідник: Ваші завдання перед Батьківчиною, перед українським народом?..

1. **Поліцист:** Берегти лад і порядок країни!

2. **Поліцист:** Високо цінити звання, честь і однострій українського поліциста!

3. **Поліцист:** Бути — за зразок!

Профідник: Вступи!

(Шоста трійка вступає на своє місце).

Профідник (до цілої чети): Струн-ко! Направо — глянь!

(Юнаки юначки підриваються до основної постави й повертають голови направо, дивляться на прапор і Весну).

Весна: Українські юнаки й юначки! Хай не буде поміж вами ні одного, хто не віддав би свого зтання, своїх сил, своїх здібностей і своєї жертви для справи рідного народу. Праця для Батьківщини — ваш святий обов'язок!

Всі: Праця для Батьківщини — наш святий обов'язок!

Профідник: Прямо — глянь! Право-руч! Напрям — широка земля українська, у бій за краще Завтра народу, з піснею на устах, за прапором нашим рідним, ходом-руш!

Спів у поході:

Розправмо всі широко крила

І злиньмо до ясних висот!

Зросте у сонці наша сила,

Двигнем до сонця ввесь народ!

Бо соколиного ми роду

Нам ясний сокіл — рідний брат!

Ми діти славного народу

З садів зелених, з білих хат!

I. Керницький

РОЗПРАВМО ВСІ ШИРОКО КРИЛА!

Tempo di marcia (маршовим кроком). Слова: Ю.Шкрумеляк
Музика: М.Колесса

The musical score consists of five staves of music in common time with a key signature of one sharp. The lyrics are integrated into the musical lines, with some words underlined or in all caps for emphasis. The vocal part starts with a single note followed by a series of eighth notes. The lyrics begin with "Розправ- мо всі ши - ро - ко кри - ла і". The music features a mix of eighth and sixteenth notes, with some rests and dynamic markings like forte (f) and piano (p). The lyrics continue through several staves, ending with "дів зелених з білих хат, з са - дів зелених з білих хат!".

Розправ- мо всі ши - ро - ко кри - ла і

злий - модо яс - них ви - сот! Зро - сте у сон - щі

на - ша си - ла, двигнем до сонця наш на - род! Зро -

сте у сонці на - ша си - ла, двигнем до сонця наш на -

род! бо со - ко - линого ми роду, нам яс - ний сокіл рідний

брат! Ми ді - ти славного на - ро - ду з са -

дів зелених з білих хат, з са - дів зелених з білих хат!

ЗАСПІВАЙМО!

мішаний хор

Жваво та огнисто

Сидір Воробкевич

Сопрано Альти

Тенори

Баси

Вокальні партії

Баси

Вокальні партії

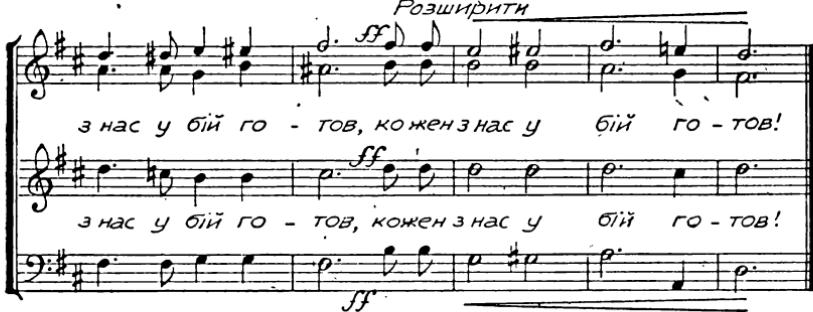
sta - tam, що ще во - ля, си - ла в нас, що яр -
sta - tam, що ще во - ля, що ще во - ля, си - ла в нас, що яр -

мо вже ро- зір - ва - лось, що настав вже кращий час, що на-

мо вже ро- зір - ва - лось, що настав вже кращий час, що на-

Пить ко заська кров, що за правду, си - лу, во - лю кожен
Пить козацька кров, що за правду, си - лу, во - лю кожен

Розширити

ЗАСПІВАЙМО!

чоловічий хор

Живота огнисто

Сидір Воробкевич

Теории

Васи

Гей-браты воскресни!

Сидір Воробкевич

A musical score page featuring a piano part with bass and treble staves and a vocal part with lyrics in Russian. The piano part consists of eighth-note chords. The vocal part has lyrics: "ваймо всі гур- том, і двинімся як о рея. той та об". The music is in common time, with a key signature of one flat.

A musical score for two voices (Soprano and Bass) and piano. The vocal parts are in soprano and bass clef, with lyrics in Russian. The piano part is in bass clef. The lyrics read: землю вдарило злом! Покажи-мо, покази-мо су-по-

sta - та м, що ще во - ля, що ще во - ля, си - ла внас, що яр -

мо вже ро - зір - ва - лось, що настав вже крашчий час, що на

Розширити *Початкове темпто*

стav вже крашчий час! По-ка-жим що в наших жи-лах все ки-

тить козацька кров, що за правду, си - лу, во - лю ко junken

ff

Розширити

з нас у бій го - тов, ко junken з нас у бій го - тов!

ff

ЗАСПІВАЙМО!

Гей, брати, воскресну пісню
заспіваймо всі гуртом,
і двигнімся, як орел той,
та об землю вдармо злом!

Покажімо супостатам,
що ще воля, сила в нас,
що ярмо вже розірвалось,
що настав вже кращий час!

Покажім, що в наших жилах
все кипить козацька кров, —
що за правду, силу, волю
кожен з нас у бій готов!

Сидір Воробкевич

ГЕЙ, ПО ГОРІ

Гей, по горі, по високій
Тройзіль похилився.
З України до дівчини
Козак поклонився.

Поклонився козаченько
З коня вороного:
„Нагадай си, моя мила,
Мене молодого“.

А в неділю дуже рано
Дівча ся вмивало —
І росою і косою
Личенько втидало.

Утидало біле личко,
Утидало брови:
„Нема моого миленського,
Немає розмови“.

„Не плач, мила, не плач, серце,
 Не плач, чорні очі!
 Ой, маю я розмовоньку
 До пізньої ночі.

Ой, маю я розмовоньку,
 Ой, маю я милу: —
 Висипали наді мною
 Високу могилу“.

ПОЧАЇВСЬКА БОЖА МАТИ

Ой, зійшла зоря вечеровая,
 Над Почаєвом стала.
 Виступало турецькеє військо
 Як та чорна хмара.

Отець Залізо з келії вийшов
 Та й слізьми умиваєсь:
 „Ой, рятуй, рятуй, Божая Мати,
 Манастир погибає“.

Ой, вийшла, вийшла Божая Мати,
 На хресті вона стала,
 Кулі вертала, турків вбивала,
 Манастир врятувала.

ОЙ ДІБРОВО — ТЕМНИЙ ГАЮ

Ой, діброво — темний гаю!
 Тебе одягає
 Тричі на рік... Багатого
 Собі батька маєш.
 Раз укриє тебе рясно
 Зеленим покровом, —
 Аж сам собі дивується
 На свою діброву...
 Надивившись на доненьку
 Любу, молодую,
 Возьме її та й огорне
 В ризу золотую,
 І сповіде дорогою
 Білою габою, —
 Та й спать ляже, втомившися
 Турбою такою.

T. Шевченко

СІЙ, ТРИ ШЛЯХИ

Ой, три шляхи широкії
Докуши зійшлися.
На чужину з України
Братій розійшлися.
Покинули стару матір.
Той жінку покинув,
А той — сестру, а найменший —
Молоду дівчину.

Посадила стара мати
Три ясени в полі.
А невістка посадила
Високу тополю.

Три явори посадила
Сестра при долині,
А дівчина заручена —
Червону калину.

Не прийнялісь три ясени,
Тополя всихала,
Повсихали три явори,
Калина зов'яла.

Не вертаються три брати, —
Плаче стара мати, —
Плаче жінка з діточками
В нетопленій хаті.

Сестра плаче, — йде шукати
Братів на чужину...
А дівчину заручену
Кладуть в домовину.

Не вертаються три брати,
По світу блукають,
А три шляхи широкії
Терном заростають.

Т. Шевченко

НАД РІЧКОЮ БЕРІЖКОМ

Над річкою беріжком
Ішов чумак з батіжком —
Гей, гей, з Криму додому.

За плечима торбина,
Полатана свитина —
Гей, гей, дочумакувався.

Постій, чумак, пострівай,
Кращої долі пошукай —
Гей, гей, пошукай.

Пішла доля степами,
Широкими лугами —
Гей, гей, дочумакувався..

ЩО СПІВАТИ В ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ?

У програму свята „День Української Культури“ повинні ввійти, побіч доповідей, деклямаций тощо — також музичні, чи вокальні точки. При підборі репертуару не можна робити якихсь обмежень, бо кожний добре написаний твір, кожна гарно опрацьована народна пісня — це здобуток нашої культури. На жаль, з досвіду знаємо, що репертуар деяких наших хорів, головно сільських, засмічений всякими безвартісними творами невідомих т. зв. композиторів, які в ніякому разі не можуть бути виразником нашої музичної культури. Таких творів не варто виконувати взагалі, а зокрема на святі Української Культури. Також не повинні ввійти у програму цього свята твори чужих композиторів. На цьому святі слід показати нашу музичну культуру на найкращих творах наших композиторів. Вибирати є з чого, починаючи від творів: М. Березовського, Д. Бортнянського, М. Вербицького, І. Лаврівського, С. Воробкевича, А. Вахнянина, В. Матюка, М. Лисенка, К. Стеценка, М. Леонтовича, Я. Степового, Ф. Колесси, О. Нижанківського, Д. Січинського, Г. Топольницького, Й. Кишакевича, а кінчаючи на творах сучасних композиторів, як: С. Людкевича, В. Барвінського, Н. Нижанківського, М. Колесси, Б. Кудрика, Р. Сімовича й ін. В репертуарі кожного хору знайдеться кілька творів чи обробок народних пісень — вищезгаданих композиторів. Вибрати з них найкращі, поважнішого характеру, бо свято „День Української Культури“ — це поважна імпреза.

Програми не треба перевантажувати вокальними точками, вистачить, як хор виступить два-три рази по два твори на кожний виступ.

При підборі репертуару кожний диригент повинен мати на увазі технічну спроможність свого хору. Не підбирати трудних творів, краще добре виконати якусь легку народну пісню, ніж якнебудь — більший музичний твір.

В програму можуть увійти також інструментальні твори, але тільки українських композиторів.

В допомогу диригентам подаємо два зразки програм. Твори в цих програмах, складені в хронологічному порядку,

являють собою в дуже широких зарисах перекрій через нашу вокальну літературу. Перша програма призначена для хорів, що вже довше працюють і краще підготовлені, друга — для початківців.

I. Програма

С. Воробкевич: „Заспіваймо“.

М. Вербицький: „Гей, по горі“, (народна).

Т. Шевченко — М. Лисенко: „Ой, діброво, темний гаю“.

Т. Шевченко — Г. Топольницький: „Ой, три шляхи“.

М. Леонтович: „Почаївська Божа Мати“ (релігійна).

М. Леонтович: „Над річкою, беріжком“ (чумацька).

II. Програма

С. Воробкевич: „Заспіваймо“.

М. Леонтович: „Почаївська Божа Мати“ (релігійна).

М. Леонтович: „Над річкою, беріжком“ (чумацька).

Програму цього свята можна теж скласти з наших чудових, обрядових, історичних і просвітніх (ювілейних) пісень. І як кожне українське поважне свято, так і це — повинен закінчувати наш Національний Гимн.

Є. Козак

ЯК ПРИКРАСИТИ ДОМІВКУ НА ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ?

Зовнішній вигляд речі, предмету, хати, людини — завжди сам за себе промовляє; кажуть — „по одягу зустрічають, а по розуму провожають“. Також і в нашій домівці — кожен предмет її устаткування, кожна частина її мистецького оформлення наочно свідчить про культурний рівень її господарів, про їх мистецький смак і організованість їх змагань. Бо кожен предмет, кожна декорація (прикраса) має свою „мову“ — й чи ми того хочемо, чи ні, — щось „говорить“. Тим то, коли ми хочемо удекорувати домівку чи інше місце для відсвяткування „Дня Української Культури“, повинні ми знайти відповідні елементи оформлення та так їх розмістити, щоб вони глядачеві промовляли не „щось“, а те, чого ми хочемо.

Пропонуючи схему удекорування чільної стіни домівки чи задньої стіни сцени на „День Української Культури“, маємо

на меті: мистецьким оформленням усіх домівок за одним зразком підкреслити нашу організованість у проведенні цього всенародного свята.

Наша культура, із світанку української історії, була тією твердинею, що в найтяжчі часи охороняла нас від заглади. Вона була оборонним щитом життя народу. Українська культура має свої символи.

За основу для оформлення домівки — визначуємо кілька символів-предметів, які треба поєднати (укласти) в один суцільний, але виразистий образ — такий, щоб був і гарний і зрозумілий. Ті символи треба витяти з тонкої дощечки (дикти, фанери або тканини, а де цього матеріялу годі дістати — з паперу) та відповідно розмальовати, а саме:

1. Тризуб — золотий, на синій обгортці книги;
2. Меч — червоний, узори на піхві та рукоять — золоті;
3. Бандура — бронзова; замість бандури — інший український струмент, напр., сопілка;
4. Серп — сірий, ручка — бронзова; замість серпа — плуг або леміш;
5. Хрест — бронзовий;
6. Рушники — білі, вишивки на них — у місцевих узорах і кольорах;
7. Вінки — з гілочок ялички — зелені;
8. Прапорці — в українських національних фарвах.

Яскраві барви лише для тризуба й книги, для інших предметів краще вжити фарби з сірою домішкою, приглушити їх.

Розміри декорації на чільну стіну:

1. із задніх рядів залі мусить бути видно тризуб і хрест;
2. постать людини на сцені біля декорації — не повинна її закривати, отже, коли, наприклад, висота чільної стіни має $3\frac{1}{2}$ метри, то долішній берег декорації повинен бути на висоті 1,75 метра від долівки.

Щодо ширини її, то, в залежності від розмірів стіни, можна звужувати й поширювати декорації довжиною і кількістю „дуг“ (вінків з яличок). Це загальна схема, але ж її можна збагачувати й коштовністю матеріялу, вжитого для декорації, і самим досконалим випрацюванням складових її частин, і уведенням нових елементів, які не занадто порушать головну думку декорації для цього свята.

Бічні стіни домівки декоруємо матеріялом пропагандивним (змістовим) і оздобним. До декорації першого роду — належать: портрети культурних діячів (як: князя св. Володимира Великого, кн. Ярослава Мудрого, князів Романа й Данила, великого гетьмана Богдана Хмельницького, гетьмана-мецената української культури Івана Mazепи, національного пророка Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки), обrazy українських мистців, гарно написані гасла, прапорці, що мають відношення до свята. До категорії прикрас належать:

вінки з пілочок ялинки, якими прикрашуємъ портрети й обrazy й якими можна декорувати вільні місця між вікнами, обрамовувати двері тощо, а далі — вишиті рушники, стрічки в національних кольорах, стилево різьблені дерев'яні предмети, зразки місцевих керамічних виробів і т. ін. Та й узагалі, з нагоди такого свята -- варто зорганізувати показ ноші, щоб тим заохочувати громадянство наслідувати освячені традицією стилеві й суто національні зразки народного одягу чи його прикрас. При цьому треба дбати, щоб показати громадянству справді оригінальні зразки, а не запозичені чи зіпсуті тзв. модою, себто зіпсуті чужонаціональними впливами. А втім, варто показати те найцінніше, що має місцевість, наприклад, якусь стару книгу, євангеліє, цінні старовинні образи, знахідки музеїної вартості тощо.

Гаряче поручаємо зорганізувати теж хоч малу виставку праць місцевих мистців-самодіяльників, виставити їх обrazy, різьбу, вишивки, кераміку і т. ін., або хоч світлини їх праць.

Для такої виставки можна виділити задню стіну домівки або й окреме приміщення.

M. Михалевич

З МІСТ

ДОПОВІДІ

	ст.
М. Семчишин: Свято Української Культури	5
В. С.: Наша культура	8
В. Зубрицький: Українське село — скарбниця української культури	13
В. Андрієвський: Наши обряди та звичаї	18

ВІРШИ

С. Гординський: Українська культура	24
О. Олесь: Відродження країни	25
Б. Вістовий: Любим усе, що наше рідне, міле	26
Б. Лепкий: Не хиляйте вділ прапора! (збірна рецитація)	27

ІНСЦЕНІЗАЦІЇ

Ю. Шкрумеляк: В освіті — перемога!	29
Золоті думки Т. Шевченка й І. Франка	32
I. Керницький: Розправмо всі широко крила!	33

ПІСНІ

Ю. Шкрумеляк — М. Колесса: Розправмо всі широко крила!	40
Розправмо всі широко крила!	40
Заспіваймо! (мішаний хор)	41
Заспіваймо (чоловічий хор)	43
С. Воробкевич: Заспіваймо!	45
Гей, по горі (народна)	45
Поцайська Божа Мати (релігійна)	46
Т. Шевченко: Ой, діброво — темний гаю	46
Т. Шевченко: Ой, три шляхи	47
Над річкою бережком (чумацька)	47

ВКАЗІВКИ

Є. Козак: Що співати в День Української Культури	49
М. Михалевич: Як прикрасити домівку на День Української Культури	50

